

ÉRDEKEK ÉS ELLENTÉTEK A VÁSÁR- ÉS PIACHÁLÓZAT
VÁLTOZÁSAIBAN SOMOGY MEGYÉBEN
A JOBBÁGYKORSZAK UTOLSÓ 150 ÉVÉBEN¹

A paraszti árucserre illetve a vásárok és piacok jelentősége a vidéki Magyarország életében társadalom-, gazdaságtörténetesek, statisztikusok, néprajzosok által sokoldalúan tárgyalt, számos részletében feltárt téma együttes², amely mégis kimeríthetetlen. A kutatás fehér foltjait keresők könnyen találnak még feltárni való részleteket, összefüggéseket, pl. mint a kevésbé alaposan feltárt táji, gazdasági csoportok időben-térben változó kereskedelmi és piachálózatának kérdései. A néprajzosok általában a táji munkamegosztás egyik eszközének tekintették az országos és heti vásárokat, mindenféle paraszti áru- és cserekereskedelmet.³ A legtöbb vásárnak alkalmas hely az alföldek és magas hegyvidékek találkozásánál keletkezett, továbbá a folyók és fontosabb kereskedelmi és a postautak mentén, a bányászatra, iparra alkalmasabb és a mezőgazdasági termelésre kedvezőbb helyzetű vidékek találkozásánál.⁴ A történetesek egy részét a vásárok, piacok elsősorban mint város-, mezőváros-képző tényezők érdekelték mind a kora középkorban, amikor a szabadalmas városok jogköréhez hozzátartozott a vásárok tartása is, mind a későbbi időkben, amikor a nagyjából agrárjellegű mezővárosok is szerephez jutottak a vásárközpontok hálózatában. A 15. században a városfejlődés útja a Kárpát-medencében eltért a nyugat-európai városokétól gazdasági, társadalmi és jogi tekintetben is.⁵ Az első országos vásárhálózati összefoglalót az 1828. évi országos összeírás alapján készítette Bácskai Vera és Nagy Lajos. Fő- és alpiac-központokat határoztak meg a forgalmuk alapján.⁶ A legfontosabb piacközpontok fejlődésére erőteljesen hatottak a külkereskedelem kedvező vagy gátló körülményei.⁷ A 18. század elejétől hatalmas újrakezdés jellemezte a dél-dunántúli területeket. A 16-17. században, de még a 18. század elején is a hadak mozgása a települések és határak letarolásával, tönkretételével járt. A várépítésekkel a kőben szegény Somogyban, de a Nagy-Alföldön is pusztultak az erdők, a várarkok építése olykor a terület elmocsarasodásával járt. A vizek hagyományos kezelésének, védelmének elhanyagolása (gátak építése, malomárkok, vízmedrek tisztítása) azt az állapotot eredményezték, amelyet a későbbi utódok így jellemeztek „*felt a víz derűre, borura a határookban*”. Az emberi pusztításon és gondatlanságon kívül a kora újkori ún. „kis

¹ A dolgozat történeti bevezetője egy készülő, részletesebb és a 20. századot is magába foglaló tanulmánynak.

² A témáról eddig a legteljesebb irodalomjegyzék Dankó 1991. 637–702. tanulmánya végén.

³ Andrásfalvy 1978.; Dankó 1992.

⁴ Ez különösen a Nagy-Alföld contra Északi hegyvidék, Felvidék, Erdély viszonylataiban tipikus.

⁵ Pl. Gyimesi 1982. 5–16., 1983. 158.

⁶ Bácskai-Nagy 1984.

⁷ Wellmann 1979. 75–85.

jégkorszak” kedvezőtlen, hidegebb, esőben gazdag időjárása is a terület elbozótosodásával, s a lápok terjedésével járt.⁸

A középkori vásárok, kereskedelmi útvonalak tekintetében Somogy megye még nem tartozott az ország legkedvezőtlenebb helyzetű területei közé. A török hódoltság alatt az egykori városok, vásáros helyek szabadalmi megszűntek.⁹ A megye népessége hatalmas változáson ment keresztül. Az újrakezdés nehézségei, a külkereskedelmi körülmények változásai a vásározás, piacozás tekintetében a leghátrányosabb helyzetbe hozták e terület népességét a Dunántúlon. Pap Gáborné az 1767. év állapotainak elemzésében kiemelte a terület elzártságát a nagy kereskedelmi útvonalaktól, valamint megállapította: „...bár Somogy termékeny talaja s gazdag legelői, általában kedvező földrajzi és éghajlati viszonyai kitűnő feltételeket biztosítottak a földművelés és állattartás számára, a kereskedelem igen kezdetleges volt a XVIII. században, s a terményfelesleget még a XIX. század elején is csak a szomszédos megyék piacaira vitték.”¹⁰ Még az 1828-as összeírás alapján is látható, hogy a dél-dunántúli térségben Nagykanizsa és Pécs a két fő piacközpont.¹¹ A várostalan, a 18. század végéig csak néhány mezővárossal rendelkező Somogy megyében ilyen népes vásárok nem voltak, fontosabb eladás vagy vétel esetén a szomszédos megyék vásárait kellett igénybe venniük.

Alapos változások történtek a későközépkori állapotokhoz viszonyítva a 17. század végéig. Korábban a nagy marhakereskedelem jelentette a legfőbb exportot. A kálmáncsehi marhavásárok voltak a legfontosabbak a Dél-Dunántúlon, egy ideig még a török hatalom is védelmezte ezeket. Az itteni kereskedők Debrecentől Pettauig nagy utakat tettek meg állataikkal.¹² Dél-Dunántúlon a végvári katonák, papok, jobbágyok is bekapcsolódtak a marhatartásba és -kereskedelembé. Laskai Sándor nagybajomi prédikátor ökrökkel Grazba, Németújvárra járt, lovakkal, hallal, mézzel, lószerszámmal, teveszörtakaróval, aranyos paplannal, üstökkel, de késekkel is kereskedett, hol a török, hol Batthyány Ádám megbízásából 1640 táján.¹³ A hal, bor, nyersbőr, méz, hamuzsír szintén nagy mennyiségben kerültek a nyugati piacokra. A nagy marhakereskedelem lendülete a 18. század folyamán csökkent, de megindult a szerb sertések lábón hajtása,¹⁴ vagy hajón történő szállítása Ausztriába. A gabonakivitelt az osztrák

⁸ Az időjárástörténetet ld. Rácz 1995. 487–507. Az utak állapotával (1784) és az építések megkezdésével (19. század eleje) több tanulmány foglalkozott, Dobai 1983. 89–161 és Tóth 1988. 41–92. stb., de az okok részletezése még hátra van.

⁹ Ezek Ádánd 1356., Atád 1475., Bonnya 1480., Igal 1462., Komár 1449., Kőröshegy 1382., Mesztegnyő 1466., Pata 1431.. Somogyvár 1495. Ld. Csánki Dezső műve alapján (1894). Szili 1987. 188.

¹⁰ Pap 1970. 174.

¹¹ Bácskai–Nagy 1984. Kanizsa még 1841-ben is egyetlen gabonapiaca volt Somogy és Zala megyének SML I.a. Acta Congr. 1841. 4095. Ld. Még Szili 1987. 204.; Hrabovszky 1827. 103. szerint Kanizsáról a búza a „szomszéd stájerok számára” adatik el. A somogyi bor nagy mennyiségű, de nem nagyon keresik. Bright 1815/1970. 74. Pécs terménypiacát, dohányát, nagy sertés- és marhavásárait emlegeti.

¹² Rúzsás 1966. 204.

¹³ Solymosi 1979. 95. 102. Batthyány egy segesdi gazdát is megbízott marhakereskedéssel,

¹⁴ Bright 1815/1970. említi a szerb kereskedőket a Curgó környéki erdőkben. Wellmann 1979. 84. szerint a korábbi ökörpiacaink részben megszűntek (Augsburg, Nürnberg, Svájc, Génua, Velence, a pápai állam), mert e területeket Bécs a belső-ausztriai tenyésztők számára

kereskedelmi politika akadályozta, mert a katonaság, az osztrák és a cseh-morva vidék hiánytalan és olcsó ellátása céljából saját kezében tartotta a gabonaértékesítést. A mézexport valamelyest csökkent, mert a jobbágyoktól méztizedet követeltek. A gabonaexport nagyobb lendületet a napóleoni háborúk idején vett, ugyanígy a gyapjúkivitelt is ekkoriban nöött meg a merinó birkák behozatalával. A gyapjúkereskedelem központja Győr, a gabonáé Pest lett, amelyet a kedvező vízi szállítási lehetőség tett lehetővé.¹⁵ A hazai és külföldi kereskedők számára egyre inkább kifizetőbbé vált, ha a helyszínen belföldi vásárokon, uradalmi központokban és a falvakban vásárolják fel áruikat, amelyeket továbbértékesítettek. Magyarország területe, különösen a Dunántúl részben tranzitállomása maradt a 16-17. századokhoz hasonlóan a Balkán felől érkező áruknak (sertés, bőrárúk, rézedények, szőnyegek, paplanok stb.)

A VÁSÁRI PRIVILÉGIUMOK MEGSZERZÉSÉBEN ÉRDEKELT HAZAI TÁRSADALMI RÉTEGEK, NÉPCSORPORTOK

A nagybirtokosoknak fontos szerepe volt a vásári privilégiumok kérvényezésében, támogatásában vagy akadályozásában is. Iparosokat is telepítettek le birtokaikra, támogatták céhkiváltságok elnyerésére irányuló kérelmeiket. Az első vásárprivilégiumot Szigetvár kapta 1700-ban. Kaposvár oppidumként kezdte ezt az évszázadot, ahol jelentős számú iparos és kereskedő telepedett meg. 1703-ban országos és hetivásároknak kapott kiváltságlevelet, új földbirtokosa Eszterházy Pál nádor lett, aki elsősorban uradalmi központnak szánta, s így korlátozott lehetőségei nyíltak csak a városi fejlődésre.¹⁶ A nagybirtokosoknak érdekében állt, hogy a birtokaikon élő népesség felesleges termékeit piacokon, vásárokon eladhassa, viszont az nem, hogy a vásáros helyek kikerüljenek a földesúri függés alól, pl. hogy szabad királyi vagy szabadalmas városok legyenek. Védtek a saját birtokaikon lévő piacok, sokadalmak érdekeit a környéken lévőkkel szemben, különösen, ha közeli helységek vásárai egy időpontra estek, így rontották kölcsönösen egymás forgalmát. A 18. században mindössze 21-22 mezőváros illetve uradalom rendelkezett vásártartási joggal. 1817–19-ben csak 31 vásáros hely tarthatott 123 sokadalmat.¹⁷ A megye déli felét inkább áthálózták a vásárközpontok, mint az északi felét. A földesurak a birtokukon élő kereskedők árusítási körzeteit meghatározták és ellenőrizték, többnyire saját mezővárosuk határain belül kereskedhettek, kivéve a vásárokat, amelyekre máshova is eljártattak.¹⁸ Marcali földesura, Széchényi Antal 1772-ben nyerte el uradalmi központja vásártartási privilégiumát évente négy vásár tartására, de e helység mezővárosi rangjáért nem apellált, ugyanakkor Kéthely megkapta azt. Az uradalmak látszólag nem a helyi vásárokon

igyekezett fenntartani. A behajtott török illetve a sumadiai sertések fele a Dél-Dunántúlon maradt (Szlavónia, Somogy, bakonyi erdők) másik fele lábom tovább ment Ausztriába. Az ország bor- és gabonafeleslegének csak a felét sikerült értékesíteni.

¹⁵ Wellmann 1979. 74–75. írja: „A vízi út előnyeit az Ausztriából való import élvezte, Mária Terézia az osztrák kereskedelmet pártolta, s ezért a magyarországi forgalmat hosszabb és költségesebb úttal Kanizsán és Pettaun át Triesztbe igyekezett terelteni.”

¹⁶ Kállay 1975. 71.; Kiss 1962. 66.

¹⁷ Szili 1987. 191–194.

¹⁸ A Széchényiek Marcali birtokán a kereskedők csak a városon belül árusíthattak. Knézy 1990. 467.

adták el terményfeleslegeiket, állataikat a kereskedőknek. A helyszínen, majorjaikban értékesítették, vagy hosszúfuvarral vitették el a fontosabb vásáros helyekre jobbágyakkal. (Sopronba, Veszprémbe, Kanizsára, Székesfehérvárra, Pécsre búzát, faárut, dohányt, nagyállatot, Pécsre faárut és erdei termékeket, Karlovicára dohányt, ezenkívül még Zágráb, Triest, Eszék, Verőce sokadalmi is számításba jöttek.) A Dráván és a Murán az uradalmak feldolgozott keményfaárut szállították Stájerországba. A Dráván viszont só érkezett Barcsra, Berzencére a Dunáról, Stájerországból puhafaárut, gyümölcsféléket, (pl. „kránicz alma”), kaszákat és más vasárutakat raktak ki a tutajosok, akik rendszerint a helyi földesurak bérlői voltak.¹⁹ Nagyobb mennyiségű búza került az uradalmakból a Balaton északi partján élő lakosságnak a Balaton révein keresztül is Szántódnál és Boglárnál. A Balaton-felvidékről inkább bort hoztak²⁰, mindezt nem mindig vásáron, piacon oldották meg. A somogyi és Balaton-felvidéki parasztgazdáknak is kialakultak e tekintetben kapcsolataik, amelynek során a somogyi gabonát Balaton-felvidéki borra cserélték. Nagyobb állatseregletet lábön hajtották el a nagybirtoikosok felfogadott bérlőikkel. A hajtóutak mentén karámokat, etetőket, terménytárolókat, kukoricagőrékat készítették, ezek bérbeadásából búsás hasznuk volt.²¹ Figyelemmel kísérték a helyi vásárookra kerülő termékeket és esetenként vásároltak is (pl. ruhaféléket: fehér ruhát, vásznat, lábbelit azaz csizmát, bocskort, felső ruhát: szürdoldmánt, szűrt konvenciócselédeknek, a rájuk bízott árváknak, kézi munkaeszközöket, edényeket az időszi munkásoknak).²² A vásárokat járó kereskedők rendszeres vendégei voltak az uradalmi központoknak és kisebb majoroknak, így Csurgón a vendégek jegyzékéből megtudjuk, hogy kiket fogadtak a major konyháján.²³ A csurgói uradalom az *„uraság borát, pálinkáját, sörét, de húst is árultatták helyi bérlőkkel, vagy külön megbízott iparossal, jobbággal Nagykanizsán. A helypénz is rendszerint a földesurat illetve, ha csak nem adta bérbe a mezővárosi előjáráságnak, mint Marcaliban ez történt”*.²⁴ Alaposabb adatsort közölt Magyar Eszter a szántódi uradalom adás-vételeiről, melyeket részben ismertetek:

Az uradalom gabonájának nagyobb részét 1809-ig a veszprémi Weiss Mózesnek, majd ugyancsak veszprémi Neumannnak adta el, a többi kisebb adagokban a környéken. A halászatot két részletben bérbeadta pénzért és halhozam bizonyos hányadért. A halat hideg, száraz időben jég közé téve vitték Pestre és más városokba. Gyapjúért a várpalotai csapó, zamárdi és veszprémi zsidó kereskedő vagy a határvidéki „kránicz kereskedő” érkezett meg rendszeresen. Hízott ürüket a soproni, sopronkeresztúri, veszprémi kereskedők vettek rendszeresen, de esetenként bécsi illetve csehországi vállalkozók is felvásárolták. Nádat a szomszédos uradalmaknak

¹⁹ Nagy 2000. 173.

²⁰ Molnár 1983. 59–61.

²¹ Takács 1978. 59–62.

²² 1771-ban és 1773-ban a Festetics uradalom a kanizsai vásáron vett csizmát, topánkát, nadrágot dolmányoszűrt árva gyerekeknek (SML 276. IV. 600. cs. és VI. 602. cs. 89–90.), edényeket időszi munkásoknak a babócsai vásáron.

²³ A csurgói uradalmi központ ebéddel ellátott vendégei közt volt 1773-ban egy ausztriai mézszáros, kanizsai bérlő mézszárosával, a regedei gabonakereskedő, a mohácsi mézkereskedő MOL P 276 IV. 602. cs. 525. sz.. 1771-ben 333 méhkas volt a csurgói uradalom 4 helységében. MOL P 276. 600 cs. 40.p.

²⁴ Knézy 1991. 468. Böhönyén egyedülálló módon nem szedetett a Festetics uraság helypénzt.

vették meg. Faárut a befagyott Balatonon keresztül hosszúfuvarban jobbágyok szállítottak az északi partra, visszaútban követ kellett hozniuk. A beszerzést nagy körültekintéssel végezték az uradalmi tisztek. Az adminisztrátor hosszabb időre távozott el ilyenkor, 6-8 napra 8-10 hosszúfuvaros szekeres jobbágy kíséretében a pesti Medárd napi vásárra vagy Székesfehérvárra élelmiszerért, kávéért, citromért, cukorért, díszes üvegedényért, tatai porcelánért, ezüst evőeszközért. Finomabb anyagokért az alkalmazottak ruhájához (posztó, kékpátyolat) a pesti és fehérvári országos vásárra mentek, de a tihanyi konvenciók szabó varrta meg. A szántódi búcsúvásáron bocskort vettek a pécsi vargáktól, csizmát az endrédi mestertől, fehér ruhát az itt megvett anyagból a szántódi ács felesége varrt. Cserépedények, egyszerűbb konyhai eszközök bőséggel előfordultak itt a szántódi búcsúvásárban. Gyümölcsfa oltványokat a veszprémi vásáron vagy balaton felvidéki nemesek kertészeitől szerezték be stb.²⁵

A közép- és kisbirtokos köznemesek inkább rászorultak arra, hogy a környékükön vásárok és piacok legyenek, hogy feleslegeiket ne kelljen messzire szállítaniuk. A somogyi köznemeseknél sokkal jobb helyzetben voltak a Balaton-felvidéken élő nemesi falvak, a pápai és veszprémi nagy vásárok közelében és a burgenlandi borkereskedők borfelvásárló útjainak köszönhetően.²⁶ A somogyiak gazdasági nehézségeiről ismertek Berzsenyi Dániel feljegyzései is, aki kifogásolta a köznemesek halmozott települései kicsiny beltelkeinek szűköségét, ahol nincs hely konyhakerteknek, pedig e termékeket jól lehetne értékesíteni. Azt is nehezményezte, hogy kevés a téli vásár, amikor a marhákat felhizlalják és jó pénzen el tudnák adni a gazdák, akár nemesek, akár jobbágyok.²⁷ A köznemes asszonyok tejterméket, gyümölcsöt (frisset és aszaltat), tojást, baromfit nagy mennyiségben adták el a hetipiacokon és országos vásárokon. Nagyváthy János javaslatai is inkább a köznemes gazdáknak, majd asszonyaiknak szóltak, mint a jobbágyoknak, arról, hogy mind a gazdák, mind a gazdaasszonyok mit és mikor vigyenek piacra, vásárra.²⁸ A Marcali környékén lévő köznemesi falvak csak a reformkori útépitések és céheik megalakulása után kapták meg vásártartási kiváltságaikat.²⁹ A privilégiumok adása a helytartótanács feladata volt, amely a nemesi vármegye és a helyi földesúr javaslata nélkül nem engedélyezte azt. Fontos feltételként szabták meg, hogy kétnapi járóföldre kell hogy legyenek egymástól a vásártartó helyek. A hetivásárokat csak ott engedélyezték, ahol megfelelő kézművesipart, jó színvonalú földművelést és állattartást találtak. A 18. században csak Szigetvár, Kaposvár, Marcali, Nagyatád tarthatott hetivásárt, a reformkorban már Tab, Kéthely, Nemesdéd, Nemesvid is.³⁰ A vásárkiváltságok megadása nem a kellő számban történt. Ezzel kapcsolatosan a vármegye, de a földesurak indokai is hasonlóak voltak: „a köznépet elvonja a munkától”...*”napokig vásározással töltik az idejüket a vásárra járók, ez naplopásra, henyélésre nevel”*. A vásárokon megjelenő, a társada-

²⁵ Magyar 1984. 100. 110. 65. 38. 65. 75. 40.

²⁶ Molnár 1983. 59–61. Lackovits–Lukács 1987. 5–6.

²⁷ Berzsenyi 1833/1968.

²⁸ Nagyváthy 1795. és 1820. 58. Leírja, hogy a Zselicben hársfából bocskort készítenek, égerfából a kalaposok és süvegesek festéket állítottak elő, hamuzsírégetők, üvegekészítők is működtek itt, építési anyagokat is vittek Szigetvárra és a Kaposvölgye vásáraitra.

²⁹ Szili 1987. 204. Ez a köznemesek gazdasági fejlődésének nagy lendületet adott egészen a jobbágyfelszabadulásig.

³⁰ Szili 1988. 244.

lomra és a közrendre veszélyes személyek ellenőrzése gondokat jelent stb. A várme-
gyének s a helyi előjárásnak komoly feladatot adott a sokadalmban a közrend
biztosítása, a vásártartó helyeket megközelítő utak építése, de az utilevelek, adás-
vételi szerződések, bizonyáglevelék ellenőrzése, olykor razziák tartása is.³¹ Valójá-
ban nagyobb útépitéseket a reformkor kezdetétől indítottak meg, s ezt sorra követte a
vásárok hálózatának gyorsabb kiszélesítése. A vízi utak kiépítése, a lecsapolások a
19. század közepétől éreztették kedvező hatásait.

A kereskedők közül a 18. század közepéig a megyébe elsősorban görög ke-
reskedők telepedtek be, de hamarosan kiszorították őket a zsidók. A zsidó kereskedők
és bérlők (pálínkafozók, kocsmárosok, mézárszéket tartók, szatócsok, hamuzsírége-
tők stb) nemcsak a vásári lehetőségekkel rendelkező és iparosokkal jobban ellátott
mezővárosokban, hanem a nagyobb uradalmi központokban is letelepedtek.

Az uradalmak konvenciósi iparosai (pintér, kovács, molnár) teljesítve az ura-
dalommal szembeni szolgáltatásait, felesleg termékeikből adhattak el. Az iparosok
többsége jobbágyi vagy zselléri függésben volt földesurával, csak hűbéri szolgálta-
sikat pénzben válthatták meg. A vármegyei önkormányzat szabályozta, ki, hol, mit
áruhatott. Szigetvár hetivásárán fa-, faáru- és élelmiszerpiac volt, a kontárokat kitil-
tották még a 19. században is. A babócsai és a marcali járás vásáraiban liberálisabbak
voltak, mint a főszolgabíró leírta: *”kiki teljes szabadsággal, anélkül, hogy valakitől
gátoltatva lenne, kézi műveit áruhatja, adhat és vehet”*. Kaposváron a kontárok és
más vidéki mesterek nem árusíthattak, de a más vidéki gelencséreik igen.³² A környe-
ző megyék vásárain (Veszprém, Kanizsa, Keszthely, Enying, Pécs, Eszék, Mohács),
de a Dráván túl is sok iparos megfordult. A legnagyobb körzetet a kereskedők és az
iparosok tették meg, ha nem keltek el áruik – bár tiltották – a vásárok után házaltak
velük. Eljártak nyersanyagok beszerzése céljából is messze földre: pl. nyers bőrért a
Balkánra, fém nyersanyagért Ausztriába.³³ A céhes iparosoknak vitái voltak a várme-
gyével, ha nem lépett fel elég határozottan a kontárokkal szemben, de még többet
sérelemzték az áruk alacsony limitálását. A nyersanyagok beszerzési gondjaira, illetve
saját megélhetési problémáikra hivatkoztak. Tény az, hogy a legtöbb iparos Somogy-
ban nem az iparából élt kizárólag, sokan napszámba, idénymunkára is eljártak, bérle-
tet vállaltak az uradalomtól és csak a téli időszakban foglalkoztak iparukkal, igyekez-
tek szőlőt venni, lóval fuvarozni maguknak és másoknak.

A vásárokon résztvevő jobbágyok, zsellérek többféle tevékenységgel illetve
áruval voltak jelen. Voltak fuvarozásból is élő módosabb vagy szegényebb gazdák,
akik mind a nemességnek, mind a kereskedőknek, módosabb iparosoknak vagy mó-
dosabb parasztgazdáknak is fuvaroztak.³⁴ A nagyállatok vételénél segédkező kupecsek,
cenzárok sajátos rétegét alkották a vásárok népének. Ők leginkább a szegényebb réte-
gekből kerültek ki, még cigányok is voltak közöttük. Festetics Kristóf csurgói ura-
dalmában egy Eőjce nevű vajdának volt jelentős szerepe a lovak kiválasztásában,
tudjuk meg az uradalomban ebéddel ellátott vendégek jegyzékéből.³⁵ A legfontosabb

³¹ Magyar 1984. 75. A szántódi búcsúvásárokon rendszeresek voltak a verekedések, bicskázá-
sok.

³² Szili 1988. 244.

³³ A környező megyék és a Dráván túli területek jöttek elsősorban számításba.

³⁴ Csorba 1857. 61.

³⁵ MOL P 276. 600. cs. 1771.

fuvarozásból élő falvak népe a reformkorban a kaposvári, marcali, szigetvári, és a más népesebb állatvásárokhöz közel helyezkedtek el (egy részük német községekből: Bize, Bőszénfa, Lad, Szomajom, Mike, Szulok, de magyar falvakból is szerveződött, mint Hetes, Juta, Aszaló, Magyaregres, Somogyfajsz, Marcali, Csokonya, Andocs, Nágocs, Karád és néhány Kaposvár melletti helység). Ezek a fuvarosok bizonyultak a parasztság legmozgékonyabb rétegének, mert jó lovakért, marhákért még a szlavóniai területekre is elmentek még a 19. század végén is. A Dráván túli marha- és lóvásárok látogatása révén sok gazda maga is ismeretséget szerzett, nagyállatokhoz értő cselédek is hoztak magukkal, sőt még legelőket is béreltek e távoli területeken. A földművelési és állattartási fő-, azaz alaptevékenységből származó termékek helyett egyesek – főként a szegényebbek – házipari munkáikat árulták: fatárgyakat, pl. szénavillákat, gereblyéket, kaszanyeleket, fonott edényeket és terménytartókat, vásznakat, fonott székeket stb. Itt fordultak meg a teknővájó és fakanálkészítő cigányok, üstárulók, szeg- és csengőkészítők is. Parasztagdák is képesek voltak színvonalas fatárgyakat gyártani, s ha megszorultak, ők is árultak ilyen termékeket. A jobbágyparasztok nemcsak termény és termékfeleslegeiket adták el a vásárokon. Sok esetben szükségleteikhez is hozzányúltak, ha nem tudták pénzbeli vagy természetbeli kötelezettségeiket teljesíteni. Később megvásárolták a legszükségesebb nyersanyagokat, vagy ledolgozással, kölcsönrel szerezték meg. A vásár első napján állatokat árultak, ebből szereztek pénzt a beszerzésekhez. A gazda maga végezte a bevásárlást, még a nők ruházatát is ő vette meg a saját ízlése szerint, pl. a kislány ködmönét, a fiúcska első kalapját, szúrdolmányát, az asszonyok fej- és vállkendőjét, övét, kontyát. A vásárra vezető utat felhasználta arra, hogy vele utazó gyermekét tájékoztassa a falujuk és a szomszédos települések határáról, dűlőiről, nevezetességeiről, a területhez fűződő történetekről. A gazdasági vonatkozásán kívül társadalmi eseményszámbe ment a vásár, itt találkoztak távol lakó rokonok és ügyfelek. Itt ismertettek össze párokat, tájékoztak a világ eseményeiről, a korszerűbb eszközökről, a divatosabb ruhadarabokról. Találtak olvasnivalókat: naptárat, imakönyvet, szentképet, ponyvákat, mivel a könyvárusok, képmutogatók, históriás énekeket árulók is részt vettek a sokadalmakban. Az uradalmi cselédek is szabadságot kaptak a vásárok idejére, ha éppen nem vásároltak vagy adtak el, ők is tájékoztak a világ folyásáról.

IRODALOM

- ANDRÁSALVY Bertalan
1978 A táji munkamegosztás néprajzi vizsgálata. *Ethnographia LXXXIX.* 231-243.
- BÁCSKAI Vera – NAGY Lajos
1984 *Piacörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban.* Akadémiai, Budapest.
- BERZSENYI Dániel
1833/1968 A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul, in: *Berzsenyi Dániel összes művei.* Szépirodalmi, Budapest. 329–356.
- BRIGHT, Richard
1815/1970 *Richard Bright utazásai a Dunántúlon 1815.* (Ford.: Szerecz Imre), Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém.
- CSORBA József, Szakácsi
1857 *Somogy vármegye ismertetése.* Emich Gusztáv Könyvnyomdája, Pest.
- DANKÓ Imre
1991 A magyar vásárok néprajza, in: PALÁDI-KOVÁCS Attila főszerk. *Magyar Néprajz III. Kézművesség.* Akadémiai, Budapest, 637–702.
1992 *Régi vásáraink világa.* KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen.
- DOBAI András
1983 Somogy megye az első katonai felvétel idején. *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv 14.* 89–161.
- GYIMESI Sándor
1982 Vásárok és kereskedők Debrecenben a feudális kor végén 1. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltári Évkönyve IX.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen, 5–16.
1983 Vásárok és kereskedők Debrecenben a feudális kor végén 2. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltári Évkönyve X.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, Debrecen, 131–158.
- HRABOVSKY Dániel
1827 Néhány levelek a Balatonról és a Balaton mellékéről. *Tudományos Gyűjtemény XI.* 82–104.
- LACKOVITS Emőke – LUKÁCS László
1987 *A vásárok és az árucseré néprajza a Közép-Dunántúlon.* Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Székesfehérvár.
- KÁLLAY István
1975 Kaposvár 1703. évi vásárprivilegiuma. *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv 6.* Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár, 71–80.
- KISS István
1962 Kaposvár kereskedői az 1700-as években. *Emlékkönyv a Kaposvári Állami Közgazdasági Technikum jubileumára.* Kaposvár, 60–90.
- KNÉZY Judit
1991 Történelmi, tárgyi néprajzi fejezetek Marcali és környék népéletéből, in: KANYAR József főszerk. *Marcali története. Várostarténeti tanulmányok I.* Marcali Városi Önkormányzat, Marcali, 461–503.
- MAGYAR Eszter
1984 *Szántódpusztá a török hódoltságtól a szabadságharcig.* Szántódi Füzetek VII. Siotur, Győr.
- MOLNÁR Ágnes
1983 Vásárok a Káli medencében, in: S. LACKOVITS Emőke szerk. *Néprajzi gyűjtőúton a Káli medence falvaiban.* Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém, 59–61.

NAGY Pál

- 2000 Az elhagyott castellumtól a mezővárosig. (Lengyeltóti 1695-1848), in, TÓTH Sándor szerk: *Csalogányok völgye. Tanulmányok Lengyeltótiból.* Lengyeltóti Város Önkormányzata, Lengyeltóti, 154–187.

NAGYVÁTHY János

- 1795 Közönséges instrukció. Kézirat, Somogy megyei Levéltár, 138.p.
1820 *A magyar házi gazdaasszony.* Trattner, Pest.

PAP Gáborné

- 1970 Somogy megye. In: FELHŐ Ibolya szerk: *Az úrbéri birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában I. Dunántúl.* Akadémiai, Budapest.

RÁCZ Lajos

- 1995 A Kárpát–medence éghajlattörténete a kora újkor elején (1490-1800). A környezet források feldolgozásának módszerei. *Történeti Szemle XXXVII.* 487–507.

RÚZSÁS Lajos

- 1966 Városi fejlődés a Dunántúlon a 16-17. században, in: RÚZSÁS Lajos szerk. *Szigetvári emlékkönyv.* Akadémiai, Budapest, 199–234.

SOLYMOSI László

- 1979 *Nagybajom és pusztáinak története a kora középkortól a jobbágyszabadságig.* Nagybajom Nagyközségi Közös Tanács, Kaposvár.

SZILI Ferenc

- 1987 Vásárok Somogy megyében. *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv 18.* Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár, 187–219.

TAKÁCS Lajos

- 1978 *A Kis-Balaton és környéke.* Somogyi Almanach 27-29. Somogy m. Ny., Kaposvár.

TÓTH Péter

- 1987 Somogy vármegye leírása 1812-ben. *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv 18.* Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár, 41–92.

WELLMANN Imre

- 1979 *A magyar mezőgazdaság a XVIII. században.* Akadémiai, Budapest.